

Gradvis chockterapi

Vladimir Gligorov diskuterar i denna artikel motiv och argument som är förknippade med sk chockterapi i de fd kommuniststaterna. Han hävdar att flera av de antaganden som legat till grund för analysen varit tvivelaktiga. I synnerhet har byggandet av väl fungerande institutioner negligerats. Gligorov argumenterar för att det skarpa fallet i flera fd kommunistiska länders produktion visar på chockterapiens misslyckande.

Den internationella ekonomkårens reaktioner på kommunismens fall avslöjar en del av ämnesforeträdarnas teoretiska preferenser. Även om det finns betydande skillnader mellan utövarna av det vi kan kalla "postkommunistisk transformationsekonomi", har den ledande – om än kanske inte längre huvudsakliga – policyinriktningen varit att foreskriva prisstabilisering genom sk chockterapi och institutionell transformation genom det som ibland kallas *Big Bang* (Lipton & Sachs [1990a, 1990b, 1992], Murphy m fl [1992]).¹

Politiker och allmänhet har accepterat dessa rekommendationer huvudsakligen på yrkeskårens auktoritet, ofta utan att förstå varken de antaganden eller de utgångspunkter som ligger till grund för den förespråkade politiken. Jag skall i denna artikel söka förklara de motiv, argument och problem som är förknippade med chockterapi och *Big Bang*.

Motiv och antaganden

Motiven är enkla. De ekonomer som åtog sig att bli rådgivare åt de fd kommuniststaternas reformförespråkare besjälades av två övertygelser. För det första var det risk att den eftersträlvade transformatio-

nen skulle spåra ur om den inte genomfördes snabbt och beslutsamt.² För det andra antog man att den lösliga politiska beslutsstruktur som vuxit fram efter kommunismens kollaps faktiskt gynnade snabb transformation, så tillvida att rätt sorts folk – teknokraterna – skulle kunna åstadkomma nästan vad som helst på nästan ingen tid alls.

Dessa motiv avslöjar bedömningar som kan vara mer eller mindre välgrundade. Jag menar dock att de varken kan eller bör kritiseras på sådana grunder. Även om antaganden av detta slag – enligt mitt förmenande – är gravt felaktiga, är de nämligen inte avgörande för de policyrekommendationer de givit upphov till. De kan härledas från goda vetenskapliga grunder.

Chockterapiens rekommendationer är i

¹ För en intressant diskussion av olika an-greppssatt inom "transformationsekonomi", se Szamuely [1993]. Olika modeller för privatisering diskuteras också i Gligorov [1992]. När denna artikel skrivits läste jag den kritik mot chockterapi och snabb transformation som fors fram i Murrell [1993]. Hans kritik är dock "extern", så tillvida att han i princip accepterar chockterapi, men kritiserar den som en förespråkare för ett evolutionärt synsätt. Jag kritiserar en del av de argument denna typ av kritik brukar vila på i Gligorov [1993a].

² En pessimistisk prediktion, som säger att transformationen *måste* spåra ur, finns i Przeworsky [1991]. Jag delar dock inte denna inställning.

VLADIMIR GLIGOROV är gäst-forskare vid Institutionen för Osteuropastudier, Uppsala universitet.

princip en generalisering av ett likartat angreppssätt inom stabiliseringspolitiken. Dels bygger detta på en uttolkning av lyckade försök till monetär stabilisering i olika fall av hyperinflation.³ Dels utgår det ifrån en eklektisk monetär teori, som förmodligen är mest intimt förknippad med den nyklassiska versionen av monetarism.⁴

Dessa båda grundvalar ger chockterapi ett sken av att vara både teoretiskt sund – den följer från nationalekonomins grundläggande principer – och empiriskt verifierad – den har prövats och fungerat. I ett nästa steg har det sedan hävdats, av framför allt Sachs och Lipton,⁵ att om chockterapi fungerar som stabiliseringspolitiskt instrument bör den också kunna utsträckas till att gälla reformer eller transformation i största allmänhet. Så föddes idén om en *Big Bang*.

Samtliga dessa påståenden är diskutabla, och har även blivit föremål för diskussion inom professionen. (For en tidig diskussion, se Kaser & Allsopp [1992], för en senare Economic Commission [1993].) Den empiriska underbyggnaden skall jag inte diskutera vidare här – den kortfattade skildring av den post-kommunistiska utvecklingen som ges i slutet av denna artikel får vara argument nog.

Jag skall i stället koncentrera mig på chockterapiens teoretiska grundvalar, samt på den helt avgörande frågan om det kan anses vara motiverat att göra den nämnda generaliseringen från stabiliseringspolitik till transformationspolitik.

Chockterapiens teoretiska grunder

Det är viktigt att slå fast att chockterapiens rekommendationer inte kan härledas från nationalekonomins grundläggande principer. Detta kan visserligen sägas om all ekonomisk politik, men då någon form av politik faktiskt måste bedrivas, bör man eftersträva rekommendationer som ligger närmare snarare än längre bort från ämnets kärna.

Med begreppet "grundprinciper" avser jag här de teoretiska postulat som kan härledas från antaganden om preferensordning och initiala tillgångar (enkelt uttryckt, från efterfrågan och utbud), framför allt inom värdeteorin och teorier som bygger på denna (se Hahn [1984] och Lucas [1981b]).

Att hävda att chockterapi inte följer från dessa grundprinciper är ur metodologisk synvinkel detsamma som att hävda: (a) att sysselsättningspolitik som utgår från Phillipskurvan inte följer av tillfredsställande antaganden om individuella förväntningar, och (b) att policyrekommendationer som behandlar regeringen som en extern faktor utgår från icke ekonomiska antaganden.

Hur kan då chockterapien relateras till nationalekonomins grundläggande principer? Stabiliseringspolitiken är ett ledande exempel. Antag ett land med inflation. Då inflationen bl a kan uppfattas som ett slags skatt, kan den åtminstone delvis ses som ett monetärt svar på regeringens fiskala preferenser och bedrivna inkomstpo-

³ För en inflytelserik tolkning, se Sargent [1982]. En något annorlunda tolkning av de försök till stabilisering som genomfördes efter de båda världskrigen finns i Dornbusch & Fischer [1986]. För vidare reflektioner, se också Dornbusch [1992b]. Även Sachs bolivianska erfarenheter är viktiga här. För en utvärdering och en alternativ teori för hyperinflation, se Dornbusch, Sturzenegger & Wolf [1991]. Se också Dornbusch [1992b], om lardomar för de post-socialistiska staterna.

⁴ Själva formuleringen visar att den är eklektisk, eftersom dessa teorier annars står i konflikt. Dess eklektiska natur ses bäst i behandlingen av förväntningar. Jag återkommer till detta nedan, men jag kommer inte att beröra den annars centrala frågan om hur de individer uppfattas som skall utsättas för chockterapi.

⁵ Lipton & Sachs [1990a, 1990b]. Det bör noteras att det argument som förs fram i Lipton & Sachs [1992] är betydligt mera nyanserat. Se även den mycket intressanta diskussion som följer den senare artikeln.

litik. Den finner sin egen form genom medborgarnas förväntningar: de har lärt känna sin regering, och agerar därför i ökande grad utifrån förväntningen att regeringen skall ålägga dem en inflations-skatt.

Mot denna bakgrund är det naturligt att det efter en period av inläring och anpassning skapas rationella förväntningar, som är konforma med denna uppfattning om regeringens beteende. Då samtliga individer på lämpligt sätt kommer att gardera sig, genom exempelvis indexering, kan ingen inflationstakt därefter få substantiella reala konsekvenser. Inflationens fulla effekt absorberas i förväntningsbildningen. Eftersom förväntningar kan ändras momentant, kommer alla konsekvenser efter en viss punkt att vara helt nominella.

När regeringen väl inser detta, bli till följd av att den blir mer och mer oförmögen att realisera sina fiskala mål ("Olivera-Tanz-effekten"), kan den besluta att ersätta den ineffektiva inflationsskatten med en annan skatt, som i högre grad bygger på reala resurser. För att en sådan förändring skall vara möjlig måste dock skapade inflationsförväntningar ändras, och om regeringen har rykte om sig att gärna ta hjälp av inflation kan det visa sig svårt. Löften och uttalanden är klart otillräckliga. Medborgarna måste "chockas" med realiteten av en ny ekonomisk politik.

Rent teoretiskt kan två åtgärder gemensamt åstadkomma en sådan chock (Sargent [1982]). Regeringen kan binda värdet av den egna valutan till någon stabil utländsk valuta. Signalen blir då att man överger den tidigare inflationistiska penningpolitiken och i stället eftersträvar prisstabilitet. Härutöver måste man också lämna konkreta bevis för att man faktiskt har ändrat sina preferenser, genom att ändra sina budgetåtaganden.

Dessa två komponenter utgör tillsammans "stabiliseringsterapi". Det är "chockterapi" om det görs i ett slag och mot allas förväntningar. När chocken ut-

delas bör den leda till omedelbara förändringar i medborgarnas förväntningar och därmed bereda väg för regeringen att genomföra vad den valts eller tillsatts för att göra.⁶

Detta argument är väl förenligt med nationalekonomins grundprinciper, såttillvida att det utgår ifrån individuella preferenser och förväntningar (preferenser beträffande osäkra utfall). Varför är det då otillfredsställande? En enkelt sätt att visa detta är att se på dess bakomliggande antaganden.

Chockterapi bygger:

- a) på en föränderlig teori om förväntningar. Det är inte klart om individerna antas ha adaptiva förväntningar (som utgår ifrån historiska prisförändringar), eller rationella förväntningar (som bygger på framtida prisförändringar). Det är inte heller klart när, hur och varför de skulle ändras.
- b) på en institutionell teori om monetär konvertibilitet. Det är inte klart vad den monetära myndigheten bygger på: oberoende banker kan också vara en ekonomisk tillgång. Man kan inte bara anta att centralbanken kontrollerar penningutbudet, särskilt inte i en öppen ekonomi.
- c) på en teori om reala effekter av fiskal politik. Merparten av argumenten bygger på en teori om fiskal illusion, där en förändring i den fiskala politiken kan leda till att individerna betalar mera skatt än de skulle vilja.

Samtliga dessa antaganden är starkt kontroversiella. Låt oss i stället anta:

- a) att förväntningarna är rationella;

⁶ Det bör genast noteras att den uppfattning om politisk auktoritet som ligger till grund för en sådan politik knappast är förenlig med demokratins tanke. Befolkningen skulle i så fall förväntas välja en regering med mandat att utföra något helt oförväntat. Det är svårt att foreställa sig en sådan möjlighet.

- b) att växelkursen snarare än att vara ett policyinstrument bestäms av marknaden; och
- c) att förändringar i den fiskala regimen bara har nominella konsekvenser, av samma skäl som anfördes för att visa inflationsskattens ineffektivitet.

Inga av chockterapiens argument blir då längre giltiga.⁷ Tvärtom är det så, att den rakt motsatta slutsatsen inte står i konflikt med dessa antaganden.⁸ Än värre kan de principer chockterapien bryter mot sägas vara mera grundläggande än de den tillfredsställer.⁹ Även inom stabiliseringspolitiken bryter chockterapien därför mot nationalekonomins grundprinciper, snarare än att följa från dem.¹⁰

Generalisering till transformationspolitik

Låt oss emellertid anta att chockterapi faktiskt är den ur teoretisk synvinkel sundaste stabiliseringspolitiken.¹¹ Frågan blir då om denna kan generaliseras till en institutionaliserad chockterapi, dvs till en transformationspolitik av typen *Big Bang*? Svaret måste helt klart bli negativt. Låt oss betrakta de institutionella förändringar som krävs för en framgångsrik stabiliseringspolitik.

För att implementera det slags stabiliseringspolitik som föreskrivs av chockterapi, och för att upprätthålla dess effekter, krävs en oberoende centralbank.¹² Detta innebär att den kommunistiska statsbanken,¹³ efter att ha tjänat som ett insti-

⁸ Det blir därmed inte nödvändigt att anfora kontroversiella sociologiska och institutionella argument, som i Murrell [1993].

⁹ Man kan exempelvis havda att nationalekonomin förutsätter att människor inte går att lura, vilket står i skarp kontrast till en del av de argument som tillämpas för stabiliseringspolitik. (Se vidare Barro [1986] för en allmän diskussion.)

¹⁰ Se Hayek [1948], Kornai [1990], Murrell & Olson [1991] samt Murrell [1992], även om jag inte håller med om de senares policyrekommendationer.

¹¹ Detta har havdats av den nyklassiska monetära teorin, men det är inte uppenbart för mig att det har blivit strikt bevisat. Hursomhaver måste alternativen antingen bli att ingen policy fungerar eller att en gradvis stabilisering kommer att ske. Medan det förra kanske kan bringas i överensstämmelse med nationalekonomins grundprinciper, är det en politisk orimlighet, och det senare är knappast någon trovärdig anti-inflationspolitik. Även om chockterapien således inte kan sägas stå på helt stabil grund ens som stabiliseringspolitik, kan det hävdas att den är bättre teoretiskt förankrad än den alternativa, gradvisa metoden (se dock Bruno [1992, 1993]).

¹² Se Sargent [1982]. En del senare erfarenheter av inverkan på stabilisering och tillväxt av centralbankens oberoende diskuteras i Alesina & Summers [1993]. Se även Cuikerman m fl [1992], om hur stater i tider av politisk konflikt tenderar att sätta sin lit till inflationsbeskattning.

¹³ Då den kommunistiska centralbanken stod i spetsen för ett finansiellt "monobanksystem", kräver en transformation av centralbanken en genomgripande reform av hela det finansiella systemet. Detta har visat sig vara extremt svårt även i länder som Jugoslavien, där man sedan länge har avskaffat "monobanksystemet". Även i stater med en undertryckt finansiell sektor är reformer av banksystemet en svår och tidsödande uppgift, som knappast kan antas vara annorlunda i post-socialistiska ekonomier. Det är inte klart att det skulle vara lättare. I denna framställning begränsar jag mig dock till enbart centralbanken, och går inte in på problem som de allra flesta nog skulle hålla med om är svåra och knappast lampade att hantera med revolutionära metoder.

⁷ Hur realistiska är dessa alternativa antaganden? Man kan havda att de som levat under socialismen har utvecklat förväntningar om prisstabilitet och social stabilitet, och att det därmed tar tid att utveckla rationella förväntningar, men det innebär att en inflationistisk politik skulle vara att föredra. Om, å andra sidan, individer i transformationsekonomier antas ha rationella förväntningar kan de – definitionsmässigt – inte "chockas". I båda fallen är chockterapien orealistisk.

tutionellt instrument för regimen's planering och fiskala politik, plötsligt måste omvandlas till en institution som är fri att bedriva en oberoende penningpolitik.

Om vi antar att en oberoende penningpolitik faktiskt kan antas existera (det finns goda argument som säger motsatsen, exempelvis Lucas [1981a]), då kräver chockterapin både en förändring i det regelverk som styr bankens operationer och en uppsättning teknokratiska banktjänstemän (som står utanför politiken). Transformationen kräver därför både en institutionell förändring och en förändring i det politiska systemets maktbalans.

Har vi någon anledning att tro att dessa båda förändringar kan ske momentant? Svaret måste helt klart bli nekande. Även om det kan hävdas att förväntningar kan ändras med chockerande hastighet (något som i sig är diskutabelt), kan detta under inga omständigheter antas gälla varken institutionella förändringar eller ändrade maktrelationer.

För det första bygger institutioner, till skillnad från förväntningar, på värderingar och intressen. De har definitionsmässigt en funktion som bygger på regler och procedurer (även om inga historiska eller sociologiska hänsyn tas, och institutioner enbart betraktas som en speciell konfiguration av aggregerat utbud och efterfrågan, av uppfattningar om hur saker och ting sker och bör ske). För det andra kan man knappast förneka att det finns starka partsintressen i det politiska systemet.

Förändringar av detta slag *måste* därför ta tid. Om vi skall sätta någon form av lit till politisk filosofi är det dessutom bäst att de *får* ta tid. Uppbrutna institutioner och revolutioner har en tendens att leda till oordning och tyranni.

Men varför har då chockterapin generaliserats till en transformationspolitik av typen *Big Bang*?¹⁴ Den enkla anledningen är att den har kopplats samman med ett argument för liberalisering och avreglering som är i grunden sunt. Även om detta

alltid varit omdiskuterat (av i synnerhet Keynes och hans efterföljare), tycks det mig att om nationalekonomins grundprinciper bör ge upphov till någon form av policyrekommendationer, så bör de gälla just liberalisering av handeln och en allmän avreglering av företagsamheten.

I välfärdsstater och demokratier kan det vara svårt att mobilisera politiskt stöd för en sådan politik, men det kan betraktas som ett separat problem, i synnerhet när vi rör oss med ekonomier som är synnerligen reglerade. I ekonomier som upplevt centraliserad socialism finns det lyckligtvis oftast ett starkt stöd för just liberalisering och avreglering (Kornai [1988], mer om detta även i Gligorov [1993c]).

När liberalisering står i allmän överensstämmelse med individernas intressen och strävan efter frihet – Berlinmurens fall kan härvidlag ses som en metafor – kan de genomföras med en *Big Bang* och ge goda resultat i det närmaste momentant. Detta kan dock inte generaliseras till att gälla ytterligare institutionella förändringar.¹⁵ Som exemplet med centralbanken visar, krävs en institutionell förändring och konstitutionella garantier för ändrade maktrelationer. Liberaliseringar fungerar genom att de avlagsnar hinder i vägen för individernas intressen – därav det klassiska slagordet *laissez faire*.

I de post-socialistiska ekonomierna har stabiliseringspolitiken en viktig liberaliserande effekt, genom att den introducerar tidigare icke-existerande marknader. Införande av demokrati kan också uppfattas

¹⁴ En förklaring förs fram av Murphy m fl [1992], som havdar att partiella reformer inte fungerade och inte kunde fungera. Slutsatsen blir därför att endast generella reformer kan lyckas. Denna slutsats följer naturligtvis inte, och den kan definitivt inte bestämma vilken typ av generell reform som skall företas.

¹⁵ Se vidare Tirole [1991], för en diskussion av de krav som ställs inom ett renodlat konstruktivistiskt angreppssätt till aganderattstransformation.

som ett fall av liberalisering, särskilt i länder som varit på väg mot eller redan haft en demokratisk utveckling, men där denna utveckling avbröts av kommunismen.

Andra institutionella förändringar bör emellertid närmast jämföras med teknologiska framsteg och innovationer: de måste läras in, kräver tillvänjning och tar tid att sprida.¹⁶

Medan liberaliseringar vanligen följer förändringar i maktfördelningen, är transformationer avsedda att *ändra* maktfördelningen. I samtliga relevanta fall krävs en ny regering och en ny författning. En ändring i författningen, eller förväntningar om införande av en författning, kan dock leda till att stater bryts upp (som i fallen Sovjetunionen, Tjeckoslovakien och Jugoslavien, om det senare se Gligorov [1993c]) och till alla de problem som är förenade med fördelning av medborgerliga, politiska och ekonomiska rättigheter.

Till detta kan läggas att politisk stabilisering av en demokratisk regering, vilket kräver en ökad legitimitet för den politiska makten, inte kan åstadkommas på ett chockartat vis. Om det är något vi lärt från statsvetenskapen så är det att politiska strider – milt uttryckt – är svåra, destruktiva och tidsödande.

Samtliga ovan anförda skäl leder till slutsatsen, att varken stabiliseringspolitik eller liberaliseringspolitik kan ligga till grund för generaliseringar till en transformationspolitik. Låt oss därmed övergå till att begrunda vad den empiriska erfarenheten säger.

Den empiriska erfarenheten

Det har ofta hävdats att de svårigheter chockterapi och *Big Bang* ställs inför är väl kända, men att samtliga alternativ är värre. Låt oss anta att detta faktiskt är sant. Hur dålig kan chockterapin i så fall bli?

Faran är att resultatet blir en *Big Bang*

som i praktiken består av en sekvens av chockterapi, dvs något vi kan kalla för "gradvis chockterapi". En analogi med chockartade förändringar i förväntningar säger oss att en politik som inleds med en chock åtföljd av en ny chock och därefter av en succession av ytterligare chocker, mycket snart kommer att uppvisa fallande avkastning (se Barro [1986]). Regeringen kommer snart nog att försättas i en situation utan reella policyalternativ, där man kan tvingas att välja mellan hyperinflation och "hyperchock".

Vilken uppfattning kan då finna stöd i de f d kommunistiska ekonomiernas hitillsvarande erfarenheter?

Enligt mitt förmenande har även den anpassningsperiod som krävts för att uppnå prisstabilitet visat sig vara mycket längre och processen betydligt mera komplicerad än chockterapin förutspår. Flera av transformationsekonomierna har genomgått hyperinflation och merparten har bibehållit höga inflationsnivåer även efter introduktionen av chockterapi eller andra former av stabiliseringspolitik. De framgångar som noterats kan inte heller entydigt relateras till föreskriven chockterapi. Slovenien har exempelvis bedrivit en relativt framgångsrik stabiliseringspolitik utan att praktisera chockterapi (se Mencinger [1993]).

Sak samma gäller även pris- och andra liberaliseringar. Den utbredda förekomsten av svartbörshandel visar att transformationsekonomierna i många fall har fortsatt att använda handelsrestriktioner. Liberalisering av arbetsmarknader bjuder på välkända problem, och det finns en pågående debatt om för- och nackdelar med

¹⁶ Om institutionella transformationers incitamentsstruktur, se Tirole [1991]. Någon annan teori för *Big Bang* inom tillväxtteorin an den som utvecklats av ryske ekonomen Feldman, och den centrala planeringen, kanner jag inte till. En mycket intressant analys av framgångsrik ekonomisk transformation finns i Lucas [1993].

en full liberalisering av utländska investeringar. Det finns to m en pågående debatt om för- och nackdelar med liberalism contra nationalism.

Den verkligt förbluffande aspekten av transformationsprocessen, sett ur ett perspektiv av *Big Bang*, är emellertid det skarpa (upp till 25 procent årligen) och utdragna (åtminstone tre år), i vissa fall bestående (Ryssland och en del andra f d sovjetrepubliker), fall i produktionen som har drabbat samtliga transformationsekonomier. Hur man än väljer att förklara detta fenomen uppstår betydande problem.

Om man (som Murphy m fl [1992]) väljer att peka på en politisk ovilja att följa det föreskrivna receptet,¹⁷ innebär detta i praktiken ett konstaterande av att individuella preferenser och förväntningar omöjliggör en *Big Bang*.

Om man å andra sidan pekar på själva *introduktionen* av chockterapi och *Big Bang* som orsaker (i exempelvis fallet f d DDR) framträder dessa åtgärdsprogram i än högre grad som omöjliga (för debatten om produktionsfallet, se vidare Winiecki [1993] och Schmieding [1993]).

Andra aspekter av den pågående transformationen är förutsägbart långsammare, mer gradvisa och mer skiljaktiga. Privatiseringen följer den allmänna transformationen, snarare än att leda den. Om man betraktar den ordningsföljd i vilken olika sektorer privatiserats, skulle man i princip kunna hävda att privatisering, snarare än att följa de olika privatiseringsprogrammen har bestämts av två utvecklingsmönster, nämligen liberaliseringar och investeringsmöjligheter.

Övriga aspekter av institutionsbyggnaden är långsamma, i en del fall oklara och i ökande grad smärtsamma. I synnerhet gäller detta samtliga sådana institutionella förändringar som kan hänföras till rättsstatens krav. Särskilt svår att följa blir transformationsprocessen i stater som Ryssland och övriga medlemmar av f d Sovjetunionen, där man ännu inte gjort

klart vilken typ av institutionell struktur man önskar att transformationen skall resultera i. (En del ryska konstitutionella dilemman behandlas i Gligorov [1993b].) Särskilt bekymmersamt blir det om man ännu inte har tagit definitiv ställning för demokrati.

Allt detta var förutsägbart. Det hävdas ibland med beklaganden att så inte skulle varit fallet. Detta argument säger att den nationalekonomiska professionen själv skulle blivit utsatt för en chock. Den antogs besitta kunskaper om hur en etablerad marknadsekonomi fungerar, och om hur en sådan ekonomi via revolutionär chockterapi kan transformeras till en socialistisk ekonomi, men att det inte fanns kunskaper om hur socialism kan transformeras – framåt eller bakåt – till kapitalism.

Båda dessa påståenden är missledande och felaktiga. Det är sant att de som studerat och förespråkade socialism redan från början (se Lange [1938] för det mest inflytelserika argumentet från en nationalekonom) har hävdade att transformationen antingen måste tvingas på samhället eller sluta i ett misslyckande. Verkligheten har dock visat att det projektet var ett totalt misslyckande. Ingen grad av tvång eller snabbhet har visat sig tillräcklig för att den socialistiska ekonomin skulle kunna etableras och bli bestående.

¹⁷ I deras framställning antas fallet i produktionen vara ett resultat av ändrade handelsmonster, från socialiserade till marknadsut-satta sektorer. De försöker visa att den omallokering av resurser, från den ineffektiva socialiserade sektorn till den mera effektiva marknadssektorn, som följer av prishöjningen leder till ett allmant fall i produktionen. Så vitt jag kan förstå, är detta fel. Sachs har upprepade gånger – helt korrekt – hävdade att det kommer att bli ett fall i den socialiserade sektorns produktion och en ökning av produktionen i den privata sektorn. Det allmänna fallet i produktionen förklaras av ett sammanbrott i handeln, inte av ändrade handelsmonster.

Det är emellertid felaktigt att hävda att samma fara skulle möta byggandet av kapitalism. Det finns ingenting inom samhällsvetenskaperna som säger att det skulle finnas någon form av definitiv institutionell konstruktion som är möjlig eller önskvärd. Det kan därför inte finnas någon kapitalistisk modell att "chocka" individerna till, eller att omvandla samhällen till via en *Big Bang*. I logikens namn finns därmed inte heller några teknologier eller teknokrater, och än mindre politiker, som kan åstadkomma en sådan transformation. Detta innebär dock varken att transformation är omöjlig eller att processen inte kan påverkas, eller ens styras.

Med det socialistiska alternativet fullständigt diskrediterat, kan vi – lyckligtvis – utgå ifrån att rörelsen i andra riktningen svårligen kan upphöra. Den faktiska transformationen måste dock följa de berörda individernas ekonomiska och politiska preferenser, och det torde vara bäst för samtliga inblandade om detta sker via evolution snarare än revolution.

Referenser

- Alesina, A & Summers, L H, [1993], "Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Some Comparative Evidence". *Journal of Money, Credit and Banking*, vol 25, s 151–162.
- Barro, R J, [1986], "Recent Developments in the Theory of Rules Versus Discretion". *Conference Papers, A Supplementary Volume to the Economic Journal*, vol 96, s 23–37.
- Bruno, M, [1992], "Stabilization and Reform in Eastern Europe: A Preliminary Evaluation". *IMF Staff Papers* 39, s 741–777.
- Bruno, M, [1993], "Stabilization and the Macroeconomics of Transition – How Different is Eastern Europe?". *Economics of Transition*, nr 1, s 5–19.
- Cuikerman, S, Edwards, G & Tabellini, G, [1992], "Seignorage and Political Instability". *American Economic Review*, vol 82, s 537–555.
- Dornbusch, R, [1992a], "Lessons from Experience with High Inflation". *The World Bank Economic Review*, nr 4, s 13–31.
- Dornbusch, R, [1992b], "Monetary Problems of Post-Communism: Lessons from the End of the Austro-Hungarian Empire". *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol 128, s 391–424.
- Dornbusch R & Fischer, S, [1986], "Stopping Hyperinflation: Past and Present". *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol 122, s 1–47.
- Dornbusch R, Sturzenegger, F & Wolf, H, [1991], "Extreme Inflation: Dynamics and Stabilization". *Brookings Papers on Economic Activity*, vol 2, s 1–84.
- Economic Commission for Europe [1993], *Economic Survey of Europe in 1992–93*, New York.
- Gligorov, V, [1992], "Justice and Privatization". *Communist Economies and Economic Transformation*, vol 4, s 45–58.
- Gligorov, V, [1993a], "The Great Transformation Revisited". Opublicerat manuskript.
- Gligorov, V, [1993b], "We the Multi-Ethnic People: A Note on the Preamble of Yeltsin's Constitution". Opublicerat manuskript.
- Gligorov, V, [1993c], "Why Do Countries Break Up? The Case of Yugoslavia". Working Paper nr 17, Department of Soviet and East European Studies, Uppsala University.
- Hahn, F H, ([1984], "Monetarism and Economic Theory". I *Equilibrium and Macroeconomics*, Blackwell, Blackwell.
- Hayek, F, [1948], *Individualism and Economic Order*, Routledge & Kegan Paul, London.
- Kaser, M & Allsopp, C, [1992], "The Assessment: Macroeconomic Transition in Eastern Europe". *Oxford Review of Economic Policy*, vol 8, s 1–13.
- Kornai, J [1988], "Individual Freedom and the Reform of Socialist Economy". *European Economic Review*, vol 32, s 233–267.
- Kornai, J, [1990], *The Road to Free Economy*, Norton, New York.
- Lange, O, [1938], *On the Economic Theory of Socialism*, New York: McGraw Hill.
- Lipton, D & Sachs, J, [1990a], "Creating a Market in Eastern Europe: The Case of Poland". *Brookings Papers on Economic Activity*, nr 1, s 75–147.
- Lipton, D & Sachs, J, [1990b], "Privatization in Eastern Europe: The Case of Poland". *Brookings Papers on Economic Activity*, nr 2, s 293–333.

- Lipton, D & Sachs, J [1992], "Prospects for Russia's Economic Reforms", *Brookings Papers on Economic Activity*, nr 2, s 213–283.
- Lucas, R, [1981a], "Econometric Policy Evaluation: A Critique". I *Studies in Business Cycle Theory*, Blackwell, Oxford.
- Lucas, R, [1981b], "Understanding Business Cycles". I *Studies in Business Cycle Theory*, Blackwell, Oxford.
- Lucas, R, [1993], "Making a Miracle". *Econometrica*, vol 61, s 273–302.
- Mencinger, J, [1993], "How to Create a Currency? – The Experience of Slovenia". *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol 129, s 418–431.
- Murphy, K M, Shleifer, A & Vishny R W, [1992], "The Transition to a Market Economy: Pitfalls of Partial Reform". *Quarterly Journal of Economics*, vol 107, s 889–905.
- Murrell, P, [1992], "Conservative Political Philosophy and the Strategy of Economic Transition". *East European Politics and Societies*, vol 6, s 3–16.
- Murrell, P, [1993], "What is Shock Therapy?" What Did it Do in Poland and Russia?. *Post-Soviet Affairs*, vol 9, s 111–140.
- Murrell, P & Olson, M, [1991], "The Devolution of Centrally Planned Economies". *Journal of Comparative Economics*, vol 15, s 239–265.
- Przeworsky, A [1991], *Democracy and the Market*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sargent, T J, [1982], "The End of Four Big Inflations". I Hall, R E [red], *Inflation: Causes and Effects*, University of Chicago Press, Chicago och London.
- Schmieding, H, [1993], "From Plan to Market: On the Nature of the Transformation Crisis". *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol 129, s 216–253.
- Szamuely, L, [1993], "Transition From State Socialism: Where to and How? (Comment on the Inquiry Conducted by Acta Oeconomica)". *Acta Oeconomica*, vol 45, s 1–22.
- Tirole, J, [1991], "Privatization in Eastern Europe: Incentives and the Economics of Transition". I Blanchard, O J & Fischer, S S (red), *NBER Macroeconomics Annual 1991*. MIT Press, Cambridge, Ma.
- Winiecki, J, [1993], "Knowledge of Soviet-Type Economy and 'Heterodox' Stabilization-Based Outcomes in Eastern Europe". *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol 129, s 384–410.